

italiana (amb inclusió del sard i del reto-romànic), per B. Migliorini; Literatura italiana fins al Renaixement, per C. Foligno (rubricat després Pre-Renaixement i redactat per W. Ll. Bullock); Humanisme i Renaixement, per A. Ungaro; Segles XVIII i XIX, per E. R. P. Vincent. — Francès i Provençal: Filologia romànica, provençal, francès, per A. Ewert; Literatura francesa medieval, per C. I. Wilson (després per E. A. Francis); Segle XVI, per H. W. Lawton; Segle XVII, per K. T. Butler; Segle XVIII, per H. Bibas; Període romàntic, per M. E. I. Robertson (després per L. W. Tancock, després per R. Niklaus); Segle XIX (post-romàntic) i actual, per G. T. Clapton (després per L. W. Tancock, després per R. Niklaus); Estudis provençals, per H. J. Chaytor. — Estudis hispànics: Estudis catalans, per Ig. González-Llubera; Filologia espanyola, per Ig. González-Llubera; Literatura medieval espanyola, per Ig. González-Llubera; Literatura clàssica i moderna espanyola, per W. C. Atkinson; Estudis portuguesos, per A. A. Rodrigues; Basc, per R. Gallop (després per W. J. Entwistle). — Estudis romanesos, per W. J. Entwistle.

No cal ací insistir sobre l'excellència i el bon sentit crític d'aquests diversos butlletins bibliogràfics anuals, ni tampoc sobre la utilitat dels índexs amb què cada volum es clou. Quant a la seva estructuració, no em sembla massa encertada, des d'un punt de vista estrictament científic, la inclusió dins de l'italià dels estudis dedicats al sard i al reto-romànic. És així mateix discutible, i es presta a confusions, el fet d'agrupar en un sol apartat la bibliografia lingüística romànica general amb la francesa i la provençal. D'altra banda, la formació de grups de capítols amb un criteri preponderantment geogràfic no sembla massa defensable en una obra de caràcter lingüístic. Respecte a això no sabria deixar de cridar l'atenció sobre l'estructuració de la bibliografia romànica de la *ZRPh* publicada darrerament sota la direcció del Prof. Alwin Kuhn.²

R. A. I S.

Sintaxis històrica de la lengua latina, por M. BASSOLS DE CLIMENT. Tomo I: *Introducción, Género, Número, Casos*. Tomo II, 1: *Las formas personales del verbo*. Barcelona, Instituto Antonio de Nebrija (CSIC), 1945-1948. xxx+512 pàgs.; xxxii+668 pàgs.

L'empresa del Sr. Bassols de Climent, professor de la Universitat de Barcelona, és veritablement ambiciosa en els dominis de la filologia clàssica. Cinc toms — els dos primers dividits cada un en dues parts — formaran el corpus de la seva sintaxi històrica del llatí, una de les més extenses que fins ara s'hagin intentat. Veus ací l'esquema total de l'obra: I. Les categories nominals: 1. Introducció, gènere, nombre i cas; 2. Adjectius, pronoms, adverbis. II. Les categories verbals: 1. Les formes personals del verb; 2. Les formes nominals del verb. III. L'oració simple. IV. L'oració complexa. V. Estilística. D'aquestes set parts han sortit fins ara la I, 1 (1945) i la II, 1 (1948). Potser fins al moment de redactar aquest últim volum, objecte del present comentari, no s'havia adonat el Prof. Bassols de la importància que revesteix una obra de tal condició tant per als filòlegs en general com per als romanistes. Si l'exposició del gènere, del nombre i del cas servia, més aviat, de punt de partida per a registrar una sèrie

2. Cf. la recensió anterior.

de suggerències i connexions amb les llengües romàniques, l'estudi de les formes personals del verb és ja una base per a formar-se una clara visió de conjunt sobre l'evolució de la sintaxi en aquestes llengües.

El primer volum, en efecte, es limita quasi exclusivament a l'òrbita lingüística de l'indoeuropeu i de les seves llengües derivades, en primer lloc, és clar, del llatí. Les al·lusions a les llengües sortides del desenvolupament del llatí vulgar són escasses: no es pot, naturalment, fer cas omís, en una obra d'aquestes proporcions, de tantes relacions i conseqüències que no són, en definitiva, sinó un resultat de la vitalitat de la llengua llatina o una prova de tants de factors lògics o psíquics que el Sr. Bassols exposa minuciosament en la introducció. La terminologia, la definició, l'origen, la significança i els usos dels gèneres, dels nombres i dels casos ofereixen en aquestes pàgines un examen profund, no rarament exhaustiu, garantit per una sòlida base bibliogràfica: els romanistes hi trobaran molts de punts de referència. Un cert nombre d'ells hi estan subratllats: per exemple, el dual castellà *los padres* (pàg. 87), propi també del català, coincidint amb el llatí *patres*. L'estudi de la funció i de la successiva reducció de les formes casuais, fins a l'hegemonia de l'acusatiu (pàg. 131), presenta encara un interès major. Quant al mateix acusatiu, convindria, després d'explicar la seva incorrecta etimologia deguda als gramàtics llatins, aconsellar el nom de *causatiu* que caldria donar a aquest cas. Contrastant amb la ràpida extinció del vocatiu, el català manté la forma estereotipada del pronom i títol de cortesia *En*, derivada del vocatiu *domine* (pàg. 123). El genitiu partitiu (o millor «del tot»), per contra, gaudeix en català, com en francès, d'una extensió similar a la del llatí. Fóra escaient, a tal propòsit, de recordar certes formés populars de genitiu regit per un adverbí de temps o de lloc, probablement exclusives del català, com *mai de la vida* o *enlloc del món*, tan de prop relacionades amb la doble expressió d'Apuleu, *Flor. 16: ubique gentium semper annorum* (pàg. 223), i altres d'anàlogues ja existents en el llatí arcaic. Notem que l'ús del genitiu equivalent a un adjectiu en el gir *odor suavitatis*, degut a influències semítiques, no procedeix directament de Tertullia (pàg. 263), sinó que sovinteja a la Vulgata (per ex., *Eccli. 25,8; 39,18*). Les poques tares, en fi, que poguessin afinar en aquest volum els més exigents serien d'un interès secundari; les ampliacions en vista als estudis dels romanistes, fàcilment abastables. No dubtem que el nostre excel·lent gramàtic llatí ho résoldrà en una segona edició.

Així ho deixa endevinar, com dèiem, l'estructura científica del segon volum, consagrat a les formes personals del verb. L'integren tres parts: les veus del verb, els temps, els modes. L'examen, escrupolós, de cada una d'elles es remunta, lògicament, a les respectives representacions en el verb indoeuropeu i segueix les distribucions en les principals rames sorgides del tronc lingüístic comú, en manera especial, en el sànscrit, el grec i el llatí. Qui conegui els procediments docents i la vasta preparació crítica del Prof. Bassols no s'estranyarà del rigor, de la claredat i de la densitat d'aquest volum, que no dubtaríem a jutjar com a sensacional. L'exposició de la conjugació llatina, des de les tres conjugacions de l'indoeuropeu procedents cadascuna d'una rel i corresponents als temes temporals de present, aorist i perfet, fins a la formació harmònica i sistemàtica del paradigma llatí, i des de la successiva transformació dels aspectes verbals en simples idees temporals abstractes, es desenvolupa davant dels nostres ulls amb el ritme d'una acció poètica, regida per les formes aorístiques, clau d'innombrables fenòmens morfològics i sintàctics, malgrat l'extinció de l'aorist com a tal en la conjugació llatina. El Sr. Bassols assenyala la prio-

ritat de les veus activa i mitjana en el primitiu indoeuropeu i la lenta evolució que va donar lloc a la creació de la veu passiva. No s'acontenta de recordar, en qüestions debatudes, les diverses teories existents: molt sovint s'apressa a donar punts de vista personals, i obté aleshores positius resultats i desvetlla perspectives dignes d'atenció. Certs capítols, com el dedicat a les expressions i girs de caràcter prohibitiu (pàgs. 579 ss.), tenen un veritable encís. Alguna de les exposicions, en canvi, com la de l'essència i el caràcter del mode injuntiu, resten potser una mica boiroses per als no iniciats i necessiten la màxima reflexió. Poques vegades ens podrà assaltar un gest d'incrèdilitat, com en el fet arriscat d'acudir a un nom propi per a determinar la formació característica de la segona persona del singular de l'imperatiu (pàg. 400): ja se sap que la pretesa significança dels noms propis (basti recordar l'etimologia d'Èdip) és fruit gairebé sempre d'etimologies populars, només estimables per llur matís anecdòtic.

El relleu que, amb plausible encert, ha donat el Sr. Bassols als fenòmens sintàctics visibls en el romanç, duplica la vàlua d'aquest volum. D'aquesta guisa hom pot apreciar en les seves línies generals, gràcies als elements fornits per la gramàtica comparada, l'evolució de cada una de les formes personals del verb des de la llengua indoeuropea fins al naixement i procés de les llengües derivades de la rel única i, més encara, de les derivades de la branca llatina; i amb el desenrotllament de les formes, l'íntima història dels usos i aplicacions, afinitats i discrepàncies. Atenyén així aquestes pàgines l'essència de la sintaxi. No desconeix l'autor que aquest aspecte del seu treball serà el més discutit, i confessa, planerament, que és el que li ha procurat les dificultats més serioses a causa de l'escassa bibliografia de què disposem per a fer-nos una idea de conjunt sobre l'evolució de la sintaxi en les llengües romàniques. Amb tot, no deixa el Sr. Bassols, encara que incidentalment, d'emetre noves teories i d'assenyalar curioses rectificacions en certs conceptes de la gramàtica tradicional o de l'Academia Española: així és inqüestionable que l'imperfet de subjuntiu no serveix solament per a formular desigs irrealitzables (pàg. 497) o que el futur simple no sempre expressa una acció no terminada en l'avenir (pàg. 286).

Només l'índex d'autors romànics esmentats en aquesta obra palesa a bastament les seves directrius. L'absoluta majoria a favor del *Mio Cid* i de Cervantes queda justificada atenent el nombre de lectors que han de servir-se'n. No gens menys, i per aquesta mateixa raó, fóra útil d'acudir més sovint a les característiques del català i als testimonis de la seva literatura: les referències a la llengua catalana no arribaran a una dotzena; les cites d'autors catalans es redueixen a Bernat Metge (vuit cites) i a Verdager (una cita). En més d'una ocasió hauria estat lluminosa la correlació, sense que aquesta arribés a augmentar excessivament la grandària, ja considerable, del volum. Creiem escaient, a propòsit, de recollir algunes observacions ordenades segons les parts del llibre.

a) VEUS DEL VERB. El reforçament del complement directe mitjançant la preposició *a* en tractar-se de noms de persona, ciutat o animal, característica del castellà (pàg. 37), no és estrany, en casos especials, al català. Cf. EIXIMENIS, *Terç del Crestià*, cap. 674 (= *Contes i faules*, ed. M. OLIVAR, pàg. 65): «havia menaçat a mort a quatre jóvens cavallers». També l'ús dels verbs intransitius en llur forma reflexiva, poc raonable en aparença, sovinteja en català; expressions com *vés-te'n*, *asseieu-vos*, corresponents als girs latins decadents *uade tibi*, *sedete vobis*, són indubtablement generalitzacions del datiu ètic clàssic en el llenguatge col·loquial (pàg. 54). Una construcció audaç de

verb reflexiu amb complement acusatiu es pot veure en JOANOT MARTORELL, *Tirant lo Blanch* (ed. J. M. DE CAPDEVILA, I, 65): «Despull's les sues robes», i poc després: «Així com io em despullle aquestes vestidures reals». Quant a l'ús impersonal d'*habere* (pàg. 82), cal recordar, vora els girs espanyol *hay* (< *ha y*) i francès *il y a* (< *il i a < i a o a i*), la forma catalana *hi ha*. — Problemàtic és l'origen de la locució *diu que*, freqüent en el català antic i en el modern. Cf. EIXIMENIS, *Dotzè del Crestià*, cap. 431 (= *Contes i faules*, pàgina 87): «Diu aquí que manà que lo coc de la reina fos tantost penjat». Hom podria relacionar-la amb l'ús impersonal del verb *inquit* (pàg. 96), i aleshores es tractaria d'una mera coincidència; o bé, considerar-la com a supervivència de *dicitur*, com Hanssen suposava de la forma espanyola *diz que*; però tal vegada podria explicar-se, el mateix que aquesta, com a continuació de la forma activa *dicít*, freqüent en el llatí medieval com a equivalent de *dicitur* (pàg. 144).

b) TEMPS I MODES. No cal dir que l'ús de certes formes temporals, com el present històric (pàg. 200), l'impèrfet de cortesia (pàg. 231) o el futur volitiu (pàg. 293), és vàlid en català, com en les altres llengües romàniques. Més curiosa és en el català del Renaixement la construcció, que encara manté l'italià, de la pròtasi en futur en les oracions condicionals (pàg. 219). Un capítol està dedicat a la transició dels temps d'indicatiu a les llengües romàniques (pàgs. 381-387). Fóra ociós observar que el futur simple i el mode condicional són formacions perifràstiques (sobre el model *amare habeo* i *amare habebam*, pàgs. 304 ss.), visibles sobretot en els textos medievals. Cf. EIXIMENIS, *Terç del Crestià*, cap. 672 (= *Contes i faules*, pàg. 141): «menjar-li-han vermes la cara, e els diables portar-se-n'han sa ànima». Bellament explicada està la perífrasi *ire* amb infinitiu (pàgs. 314-317), heretada per les llengües romàniques, fins a la seva estilització, encara que en accepcions distintes, en el francès (*il va mourir* 'morirà', el reto-romànic (*veug a vegnir* 'anirà') i en el català, on ha passat a ésser la forma més usual del pretèrit perfet (tipus *vaig anar*). Notem, encara, que el subjuntiu desidèratiu reforçat amb la partícula *o si* (pàg. 469), no rar en els poetes des de Virgili, encara que absent del llatí arcaic i del clàssic, va gaudir i gaudeix encara en català d'una ampla acceptació. Cf. GUERAU DE LOST, *Somnis*, IX, 14-15: «oh si amb una elegia / poguessis tu mateix eternitzar-te!»

Acompanyen els dos volums que comentem uns índexs copiosos de paraules i d'autors clàssics; al més recent s'hi han afegit encara, plausiblement, uns índexs de conceptes i d'escriptors romànics. La presentació és atractiva, més aviat escasses les faltes d'impremta o les negligències (entre aquestes, en una cita de la pàg. 97¹⁴ diu «página» per versicle). Es tracta, en suma, d'una obra madurada en molts anys de treball, imprescindible per als filòlegs en general.

Miquel Dolç

PIERRE GROULT: *La formation des langues romanes*. Tournai-Paris, Casterman, 1947. 228 pàgs. (Collection «Lovanium»).

El Prof. Pierre Groult, de la Universitat de Lovaina, ha publicat, dins la col·lecció de cultura general «Lovanium», un volum dedicat a la formació de les llengües romàniques. El seu títol recorda el de dues conegudes obres